

УНИВЕРЗИТЕТ НА СТРАНПУТИЦИ И ПУТЕВИ ИЗБАВЉЕЊА

Зоран Димић, *Рађање идеје универзитетџа*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 2013

„Питања су сва пред нама. Само се њима треба бавити континуирано и озбиљно да би либерално образовање постојало; јер, оно се састоји не толико у одговорима колико у сталном дијалогу.”

Алан Блум, *Сумрак Америчког ума*

Иако се пред данашњим универзитетом свакодневно отварају нови проблеми, постоје појединци довољно храбри да се упркос тренутном стању (односно управо *због* њега) ухвате у коштац са њима, довољно одговорни да пре него што проговоре прочитају обимну литературу и, напослетку, довољно одлучни да објаве оно до чега су дошли, ма какве реакције биле. Књига-првенац Зорана Димића, о којој овде говоримо, резултат је оваквог процеса и она је драгоцена не само због тога што пружа одговор на једно од горућих питања нашег друштва, него и стога што, у широј перспективи, продужава и актуелизује разматрање идеје универзитета у Европи и Америци из двадесетог столећа у наше доба.

Различити филозофи као што су К. Јасперс, Ж. Дерида, Ј. Хабермас, Ж.-Ф. Лиотар и други, непрестано су упозоравали на све већу кризу која се и данас јасно огледа у урушавању носеће идеје универзитета. За идејни темељ ове институције углавном се узимају три принципа која је установио В. фон Хумболт: јединство знаности, јединство истраживања и наставе, и академска слобода наставника и студената. Данас на место првог наступа све јача специјализација, то јест фах-идиотија; на место другог долази доба нове схоластике и реторике, односно слаба или никаква истраживања, предавања у складу са тим и прећутни захтеви за студенте да речено или жељено понове; напослетку, уместо академске слободе присутна је све већа подређеност спољашњим чиниоцима, а нарочито политици, захтевима тржишта и мултинационалним корпорацијама. Све ово указује на чињеницу да заједница професора и студената не врши своју рефлектујућу и (само)критичку функцију, нити се бори за то да самостално управља радом универзитета, а то доводи до појаве да се академски грађани, наместо предводника друштва, претварају у једну нову друштвену класу коју можемо назвати висококвалификовано робље. Уз ово, еманципаторски идеал знања замењен је интересом за материјалном добити, односно тежњом да се кроз „знање” стекне како повољније место у друштву тако и лагоднији живот. У данашњем

процесу студирања факултет студентима пружа потребне професионалне компетенције, док га професори користе као сјајно лично (а услед све већег присуства непотизма често и *йородично*) предузеће. Губитника ипак има јер се због овога знање функционализује и информатизује, образовање престаје да буде саставни део школовања и мноштво нараштаја који треба да одреде будућност једног друштва усмерава се на веома чудне путеве.

Пред овим савременим Аугијевим шталама и Херакле би се уплашио, нарочито када се узме у обзир да је свест о кризи имала изузетно слабог одјека ван филозофије (а аутор књиге о којој говоримо је такође професор филозофије) и да се она више и не примећује. То је најбољи показатељ *радикалне* кризе (идеје) универзитета, те су нам из тог разлога разумљиви гласови који се питају да ли ова установа уопште има будућност. Без обзира на речено, уливају нам наду људи као Зоран Димић који, упркос величини тешкоће, не могу да не мисле о овој теми, а додатно нас храбри редак и веома позитиван случај да се универзитетски професор заинтересовао за ово питање. Озбиљност његовог приступа теми највише се види у изузетно доброј структури овог дела. Наиме, оно почиње од разматрања стања универзитета у светлу мишљења најугледнијих филозофа двадесетог столећа; потом, креће у трагање за коренима идеје универзитета и праћење њених промена кроз време, али ово не започиње од средњег века (што је иначе чест приступ овој теми) него прави додатни корак уназад и отвара нове хоризонте враћајући се у доба предсократовске античке Грчке. Од ове тачке, аутор прати мене идеје универзитета кроз антику и средњи век, све до модерног доба, односно до оснивања „првог слободног универзитета” у Берлину почетком деветнаестог столећа (1809) затварајући готово у потпуности историјски круг са којим је почео и, као закључак спроведеном истраживању, прилаже свој лични одговор за двадесет и прво столеће.

На овај начин, аутор је назначио три битна приступа теми: из садашњег тренутка, из угла носеће идеје и из историјске перспективе. Ипак, остварење ове замисли није сасвим на висини првобитне идеје и ми, нажалост, проналазимо многе слабости које су највећим делом нуспроизвод једне наше менталитетске црте која се може назвати *ејски дух*. Наиме, текстом влада неуморно понављање извесних теза (па и много већих делова текста) у истом облику или варијацијама, прављење епских дигресија које нас превише одводе од средишње теме и стварају осећај лутања наместо повезаног излагања и, као производ претходна два, књига постаје разводњена и преобимна. Такође у складу са епским духом, аутор углавном једнострано узима извесне појаве и појмове као вредности док друге узима само као невредности (нпр. слобода тј. не-сметано понашање насупрот дисциплини) без разматрања њихове међусобне

везе и одмеравања добре и лоше стране сваке ствари. Он, на пример, устаје готово против свих формалности, што је са једне стране разумљиво јер наше високо образовање сваким даном постаје само све већа формалност, али са друге стране правилници, хијерархија, наставни програми и сл. према којима аутор гаји ресантиман, иако амбивалентни, и те како имају свој смисао и место на универзитету. Поред овога, јасан је лични афинитет аутора за стару Грчку као и одбојност према средњем веку јер у односу на прво аутор у такоређи сваком погледу проналази врлине, док у односу на друго готово у свему проналази мане свдећи ово доба на интерес, форму и фразу. Он наизглед истиче извесне ствари као достигнућа средњег века, али су то формалности у толикој мери (нпр. називи академских титула) да и то служи додатном умањењу вредности универзитета у средњем веку и оснажењу ауторове тезе о изворном античком пореклу ове установе.

Због овога књига на многим местима пре делује као нацрт за *једну*, мада лепо развијену, идеју универзитета него њен историјат и неретко се чини да аутор кроз повест ове идеје пре покушава да затвори предмет у извештај калуп којим би дао потврду својој личној замисли него да нам пружи могућност да се упознамо са свом сложености и богатством ове теме. Ипак, идеје које аутор износи уопште нису лоше; напротив, већи део је одличан и кључан за наше доба јер многе Димићеве тезе припадају педагошкој пракси која је данас све мање повезана са наставом и све више се избегава. У супротности са растућим подстицањем „папагајског” знања, аутор истиче да учитељ не може напросто да преноси или предаје знање ученику, него да ученик своје знање мора да заради, а да је учитељев задатак у томе да код ученика покрене на ваљан начин процес размишљања и самообразовни потенцијал док уједно ствара што боље услове за њихов развитак. При овоме учитељ не треба толико да говори колико треба да слуша (јер се тиме највише развија отвореност, а то исто тако важи и за ученика) и да поучава личним примером, и треба да развија не само једну ученикову страну него целокупну његову личност. Пошто ученик досегне довољан ниво самосталности, учитељ не треба да ствара међусобно зависан однос, него да пусти ученика да сам пронађе свој пут како би спознао своје могућности и границе али и прихватио личну одговорност у доношењу одлука и решавању проблема и тиме заиста био на путу ка слободи.

Због овог пута, Димић, који је умногоме на трагу сјајне и незаобилазне књиге Ж. Рансијера *Учитељ незналица*, снажно истиче потребу за самосталним истраживањима и трагањем за знањем које неће бити само модирање и парадирање, него кретање ка посебном начину живота у којем ћемо заиста живети оно што знамо, а за шта је још у грчком свету скован назив *bios teoretikos* (односно *vita contemplativa* у латинском). Овај тип знања и истраживања који је код Питагорејаца представљао

пут очишћења душе посебан је и по томе што је окренут како према свету тако и према ономе који трага, у складу са делфијским „Упознај себе”. На овај начин, подстрек за учењем долази из личне страсти за знањем и појачава се самим уживањем које је нужан пратилац оваквог процеса док циљ стицања знања не представља сакупљање што више научних бодова, објављених радова, стечених сертификата и сл., већ животна испуњеност и радост који воде остварењу личности. Димић истиче да свако, а нарочито овакво истраживање треба да се врши кроз заједнички рад који личности уздиже до духовног пријатељства, и да се, без обзира на примарну бригу о својој унутрашњости, не можемо ослободити бриге о спољашњем свету због чега је потребно да се човек такође образује и о практичним стварима и политици како би постао озбиљан грађанин који истински може да учествује у друштвеном животу и буде на корист заједници. На овај начин, јасно нам је због чега је универзитет као савремени храм знања једна од најважнијих установа данашњице и колико је битно бринути о идеји на којој он почива.

Да је знање крхко упозорава нас песник, и ми заиста видимо, кроз научно-филозофску призму, тренутну идеју универзитета као радикално отуђену од свог изворног облика, али уједно учимо да је она и раније пролазила кроз сличне кризе и да је избављење долазило када се улагало довољно заједничког труда. Због тога, под хитно нам је потребно буђење из неодогамог дремежа и ангажовање у непрестаном трагању за идејом универзитета како би се она стално рађала нова у нама. Као и свако друго знање, и њу карактерише недовршеност, односно отвореност тако да је потребно да се настави са трагањима и истраживањима на ову тему, како појединачно тако и заједнички, при чему можемо рећи да књига Зорана Димића представља знак буђења свести код нас о овом озбиљном проблему и ми се надамо да ће читаоци не само проучити ауторову књигу, него и да ће се и сами укључити у ову дебату.

Игор РАЈЉАК